

Дім на горі (стисло)

Валерій Шевчук

Частина 1, дім на горі

Розділ 1

Володимир був подивований незвичною тишею, що панувала довкола. Ішов уздовж вулички, роздивляючись горобців, курей, дим, що струменів із димарів. Він йшов, накульгуючи, і йому здавалося, що вулиця аж прозора від тиші, аж в голові запаморочилося (це спадок від того життя, що залишилося за спиною).

Школа стояла під горою, за нею росли дерева, а праворуч височіла потріскана скеля.

Володимир обійшов будівлю. Раптом перед ним несподівано виросла постать широкоплечого бородатого діда. Старий з кийком у руці зустрів гостя насторожено, але коли Володимир показав свої папери, дід розплився в добродушній усмішці, сміялися навіть його блакитні очі. Гість обдивився все кругом, увагу його привернув дім на горі, до якого вела крута стежка.

Галя прала під каштаном білизну, руки її в густій піні звично виконували роботу, а усмішка на молодому обличчі сяяла для скоцюрбленої бабусі, що сиділа на призьбі.

Розпрямившись, Галя помітила під школою двох чоловіків. Раптом щось зазвучало в ній: мелодія призабута чи жаль. Спокій порушив хлопчина, що з'явився у дворі.

– Мамо, я мало ластівки не спіймав, – похвалився він.

Галя повернулася до сина і аж руками сплеснула – він був увесь вимазаний у глині. І раптом молода жінка, замість того, щоб насварити хлопця, пирснула від сміху, дуже вже кумедним видався їй цей глиняний чоловічок.

Володимир з дідом обдивлялися кімнату. Найбільше потребував подорожній зараз ліжка і коли виявив його у кутку, одразу ж важко опустився на нього, не згинаючи ноги. На запитання діда, що з ногою, він коротко відповів: "Нема".

Раптом на порозі виросла худа висока постать жінки. По її владному тону Володимир здогадався, що до його появи, вона тут всім заправляла. Дід Степан називав її Олександрою Панасівною і слухав всі її накази. Жінка беззаперечним тоном наказала винести з кімнати весь хлам, щоб вона мала змогу поприбирати.

Сивочубий високий чоловік неквапно йшов берегом, а перед ним пливла отара овець. Володимира, який спостерігав цю картину з вікна, вразила шляхетність обличчя старого.

У воротах будинку на горі його зустрічала кругла ласкава бабуся, кози тулилися до її ніг і весело мекали.

– Чи у тебе все гаразд, Маріє, – питав її цей сивий король. Стара відповіла ствердно.

Поки господиня доїла кіз, Іван щось писав у великій бухгалтерській книзі. Він писав про спокій вечірнього неба і про тишу.

Тим часом новий директор обживався у своєму помешканні, знайомився з дітьми.

Тільки у снах поверталася до нього війна, де він біг у бій на здорових ще ногах, а поряд з ним падали хлопці, його побратими: Микола, Шурко, Іван... Прокидаючись, він згадував про школу, дивного старого козопаса, дівочу постать на горі і заспокоювався. Життя продовжується.

Тією постаттю у синьому платті була Галя. Їй часом хотілося чепуритися перед зеркалом, ходити з сином за руку в кіно, але оклик бабусі повертав її до реальності. Якось Володимир вибрався навідати вчительку Галину Іванівну, що жила в будинку на горі – так відбулася перша зустріч героїв, яка мала несподіване продовження. Стару бабцю прихід директора дуже схвилював, вона пояснила внучці, що чоловіки на їхню гору просто так не підіймаються. Вже двічі перед тим таке траплялося, і чоловіки залишалися тут назавжди. Цей новий пришелець непокоїв стару. Хоча Володимир пояснив свій прихід необхідністю запросити Галину Іванівну на педраду, у всіх залишився якийсь присмак таємниці від цієї зустрічі.

Свій другий візит директор наніс до Марії Яківни, була це саме та кругленька бабуся, яка на воротах зустрічала свого господаря Івана з вівцями. Старенька напоїла Володимира молоком, розповіла про школу і попросила дозволу вчити першачків, бо дуже вже любила отих найменшеньких.

Розділ 2, синя дорога

Олександра з Миколою зустрілися уперше на вечірці в подруги. Хлопець був найкращим майстром модельного взуття Першої взуттєвої фабрики, не одна дівчина ходила на танці в його туфлях, але ні одна з них не запала йому в душу, аж поки не зустрів Олександрю.

Жінка згадала свого Миколу, і сльози виступили на очі, вона швидко роззирнулася, чи не бачать цього діти. А спогади напливали далі... Микола й Олександра поверталися з вечірки вже пліч-о-пліч, а за ними стежили цікаві очі молодшого брата подруги Соні, Володимира (того самого, що через п'ятнадцять років зустріне знов вже Олександрю Опанасівну, маму п'яти дітей) Мали пройти по цій дорозі десять років, і в кінці цього спільного шляху їх стане семеро. Шлях Миколи обірве кулеметна черга, і він опиниться на синій дорозі вічності.

Пізніше він повернеться по цій дорозі ще раз, але його прихід відчують тільки двоє з суших: Олександра та козопас Іван, про що останній запише у своєму зошиті.

Розділ 3, дім на горі

Якось, десять років тому, біля будинку на горі з'явився джигун. Були в нього чорні вусики, білі зуби, розчесане на проділ волосся і ідеально випрасуваний костюм. Галі здалося навіть, що він упав із неба, такі чистенькі лаковані туфлі мав на ногах. Цей чоловік називався Анатолем, був хтозна-звідки і бозна-хто.

І хоч бабуся остерігала молоденьку внучку, щоб та не зустрічалася з незнайомцем, Галя не зчулася, як поступово почала закохуватися в джигуна. Вночі їй снівся сірий птах у костюмі і лакованих туфлях, який каменем упав з неба на неї.

Одного разу бабуся вирішила розказати Галі про дивну особливість їх роду. Виявляється, чоловіки приходили сюди знизу, просили напитися і залишалися тут

назавжди. Були й інші, які з'являлися невідомо звідки, тоді в їх роду народжувалися хлопчики з сумною долею, які рано чи пізно йшли з дому назавжди. Галя сміялася, але в душі була глибоко вражена розповіддю, навіть постановила для себе викинути з серця джигуна. Дівчина твердо вирішила вступити в педтехнікум, щоб отримувати степендію і не чекати грошей батька, який покинув їх з бабусею одразу ж після смерті матері.

Її рішучість розтанула, як дим, коли Анатоль прийшов знову. Перше кохання не відпускало Галя. повернувшись з побачення, Галя почула крик бабусі, їй вкотре наснився сірий птах, що нападав на неї. Знову стара нагадала внучці, що від несподіваних пришельців бозна-звідки у жінок з їх роду народжуються хлопчики – страшні волоцюги. Зізналася бабця, що й до неї прибився такий, коштувало їй багато зусиль відшити його. Галя почала губити межі між дійсністю і фантазіями.

Цілий тиждень Галя прожила з бабусею у спокої, не згадуючи дивне своє кохання. Вони багато розмовляли. Дівчина розпитувала стару, чого та не любить свого брата по матері – діда Івана. Інколи до них заходила Марія Яківна. Спокій обірвала несподівана зустріч. Коли Галя йшла з книжкової крамниці, в яку влаштувалася продавчиною, назустріч їй йшов Анатоль. Він призначив дівчині побачення, та більше не опиралася своїй долі.

Анатоль таки звабив дівчину і зник так само несподівано, як з'явився в її житті. Галя прийняла долю жінок цього дому, чоловіки в яких лише гості. У ту ніч вона не злякалася тягара, що впаде на її плечі: вона вчитиметься й працюватиме, утримуючи бабусю і сина, що народиться через дев'ять місяців.

Синя дорога текла в далечінь, а над нею летів сірий птах...

Розділ 4, воді із кінського копита

За тридцять п'ять років до того, як відчув Іван козопас свою осінь, прийшов він додому блідий, похитуючись. Якби Марія не знала, що він ніколи не пив і не кутив, то подумала б, що чоловік п'яний. На запитання дружини, що сталося, Іван відповів, що більше не може сидіти в конторі, бо відчуває, що голова його розірветься. Марія запропонувала покинути ненависну роботу, бо найбільше боялася хвороби чоловіка. Тоді Іванова недуга тривала два роки. За цей час він списав зошита і вийшов знову працювати.

Вдруге це сталося, коли Іванові минуло вже сорок. Марія відреагувала спокійно, вона вже працювала в школі. Хоча так і не усвідомила, що діється з чоловіком. Дух його, здавалося, живе в інших сферах. Ще першого разу, того пам'ятного у їх житті року 1911, вона пішла до церкви і гаряче молилася за здоров'я чоловіка. Не тратила неспокою Марія усі ті роки, що прожила з Іваном, бо ніколи не могла до кінця збагнути, що коїться в чоловіковій душі.

Кілька разів на тиждень сідав Іван до столу і розгортав своє писання. Марія в той час ходила навшпиньки — все замовкало в домі. Їй здавалося, що чоловік у такі хвилини випромінює світло, яке заливає всю веранду. Пізніше, багато років потому, вони згадували ці часи як найщасливіші в житті.

Марія Яківна згадувала ті часи найбільше у 1963 році, коли прийшов до неї

Хлопець (Галин син) і почав розпитувати про діда Івана. Його поява злякала жінку: був він чимось дуже схожий на її Івана. Марія розговорилася перед Хлопцем, вона згадувала Івана, і її дух, здавалося, линув по синій дорозі. Хоч була вже дуже стара, її пам'ять не загубила й крихти пережитого.

Згадалася Марії галявина, залита сонцем, на якій вона залишила своє дівочтво. Саме тут попросив її Іван народити йому п'ятеро синів. З того часу вони вже йшли життям пліч-о-пліч, хоч дітей так і не народили.

Утретє навідало Івана його просвітлення у 1931 році. Він знову розрахувався з роботи, купив на базарі кіз і вже з того часу з ними не розлучався. Іван заспокоївся: такого життя він хотів. І п'ятеро його синів – це п'ять списаних ним зошитів.

Розділ 4, вода із кінського копита

На шкільному подвір'ї кипіла робота. Сторож Степан лагодив парти, директор їх фарбував, а жінки збиралися мазати стіни білою глиною. Галин Хлопець із старшою дочкою Олександри Панасівни носили воду, виказуючи велику симпатію одне до одного. Володимир часто поглядав на Галю, яка чомусь змінилася відтоді, як перший раз її побачив у домі на горі. Жінка навмисно стала йому перед очі в най гіршому своєму платті, голову зав'язала косинкою, ніби кидаючи виклик долі, яка привела її дід чоловіка, який (якщо вірити бабусиній легенді) мав залишитися тут назавжди.

З того часу, як Володимир піднявся на гору до їх будинку, стара Галина бабуся аж помолодшала. Вона твердо вірила, що то в їх дід прийшов не випадковий перехожий, а суджений її внучки і вона таки дочекається павнучки.

– Треба, щоб ти народила дочку, інакше я не зможу спокійно вмерти, – казала вона Галі.

Ці розмови тривожили молоду жінку, але вона постановила для себе: хай буде як буде.

Одного разу сталася неприємна розмова з сином, коли той запитав, чи правда, що він байстрюк. Вона нагадала жінці її нещасливу долю, бо на запитання сина, яким було прізвище батька, вона мусіла дати вигадану на ходу відповідь – Пугач. Тоді Галя вирішила впустити у своє життя любов.

Володимир приснився сон: він дерся на гору, на якій височіли пишні палаці. Коли директор пробудився і вийшов на шкільнийдвір – несподіване рішення прийняв і пішов угору. "Боже, боже, — подумав він, дивлячись, як гаснуть одна за одною над горою зірки, — який безум нещадний веде мене". Проте рішучості в нього вистачило підійти до хвіртки і повернутися назад у долину. Стара, якій в ту ніч не спалося, розчаровано промовила: "Мій був сміливіший". У цей час Галі снилися птахи на червоному небі.

Прокинувшись, Галя вирішила прогулятися. Вони зустрілися біля школи і вже разом продовжили свій шлях, відчуваючи незрозуміле збентеження.

– Куди це ми йдемо? – запитала Галя.

– Туди, де небо стовпи підпирають, – відповів їй Володимир.

Козопас Іван Шевчук дописав свій п'ятий зошит уранці. Ще тільки світало, коли він зійшов з веранди, назбирав під яблунею кошик жовтих яблук. Потім він повернувся за

стіл, сів і задивився у далечінь. Раптом у сонячному промінні старий побачив своїх ненароджених синів. Йшли вони, залиті світлом, з білими крилами за спинами, йому назустріч. Він уперше зронив сльозу на своє писання, стала вона останньою крапкою в його багаторічній праці. Тимчасом юнаки підійшли до батька зовсім близько, поряд з'явився крилатий кінь.

- Мені пора? - запитав Іван.

Хлопці мовчки кивнули у відповідь. Старий подав найстаршому синові руку і неквапно пішов...

Розділ 4, птах перелітний

Хлопець повернувся до рідного міста. Він не йшов, а летів, стишив кроки лише біля дому Олександри Панасівни. Щось підзабуте, але сокровенне сколихнулося в його душі - перше кохання до Неоніли, старшої дочки вчительки. Зараз Хлопець повертався з широкого світу, з багаторічних блукань з порожнім чемоданом і напівпорожньою душею, в якій блукав вітер. Під гору йшов вже не юнак, а огрядний чоловік, що почувався блудним сином.

І першою, кого він побачив, була юна дівчина в синьому платті. Сестра не впізнала Хлопця, а тільки на його запитання відповіла, що Галина Іванівна вдома. Зарипіли двері - на порозі постала повна живка, вона вдивлялася у прибульця. Раптом у неї затремтіли уста.

- Не впізнали мене, мамо, - це я, птах перелітний, - промовив Хлопець.

Цей незнайомий чоловік страшив Галю. Її дратував дим його люльки, безцеремонна манера розмовляти. Хлопець оповідав про свої мандри і про те, що ідучи з дому, він не збирався повертатися вже ніколи. Його слова прикро вражали Галю, вона дорікала синові, що той ні разу їй не написав.

Раптом Хлопець згадав про зошити діда Івана, він дуже хотів їх прочитати осмислено, тому вчився красного письменства, навчався володіти пером.

Галя розповіла синові, що Володимир помер п'ять років тому, про своє дивне життя з ним порізно, бо він не міг покинути школу, а вона - бабцю. Підтвердилася дивня особливість цього жіночого дому: чоловіки тут надовго не затримувались, залишаючи після себе дітей і книжки.

Потім Хлопець запитав у Матері про долю Неоніли, подруги своїх дитячих літ. Галя розповіла, що вона так і не вийшла заміж, а Олександра Панасівна згризла їй голову.

Оксана, молодша сестра Хлопця, поставилася до його приїзду байдуже, вона його забула, бо була надто малою, коли він залишив дім. Була це зовсім юна дівчина з нерозквітлою на повну силу красою, але з міцним незалежним характером. " Вона норовиста, як лошиця", - казала про дівчину мама.

- Сідай, сестро, ми з тобою однієї крові, - примирливо покликав Оксану до столу Хлопець.

Наступного дня Хлопець пішов до дому Олександри Панасівни, сподіваючись, що назустріч йому вибіжить Неоніла. Рипнули двері, й на порозі постала худа й постаріла вчителька. Впізнавши насилу Хлопця, вона запросила його до хати. Там за столом

читала книгу молода жінка, її погляд зупинився на гостеві. Між молодими людьми протягнулися невидимі ниточки, які колись так раптово обірвалися.

- Чи можна забрати у вас дочку? - запитав Хлопець. Олександра Панасівна не встигла розтулити рота, як за ними зачинились двері. Самота... Покидала її хату остання дитина.

Вони стояли на залитому місячним сяйвом березі.

- Чому ти не писав?, - плакала Неоніла, - я вже змучилася тебе чекати. Жінка кинулася Хлопцеві на шию, хоч добре розуміла, що в її житті він тільки гість.

Тим часом на горі Оксана виказувала матері всю свою неприязнь до брата, її обурило його поява в їх спокійній оселі, дратував його наказовий тон. Галя заступалася за сина, мотивуючи його поведінку тривалими мандрами. Скінчилося тим, що дівчина відмовилася жити з ним під одним дахом.

- Він житиме тут стільки, скільки захоче, - рішуче підсумувала розмову мати.

Повернувшись додому, Хлопець оголосив матері про намір одружитися з Неонілою. А поки це станеться, він має намір перечитати всі книжки в домі.

Вдень він жадібно читав, а ввечері спускався вниз до нареченої.

О тій порі з'явився на горі дженджурик. Був він зодягнений у ошатний костюм, мав на голові копицю чорного волосся, а на пальці - срібного персня. Він сміливо запитав в Оксани, чи не здається в їх домі квартира. І хоча дівчина обурено відповіла, що ні, він і не думав відставати. Аж поки дівчина не затраснула перед його носом хвірткою. Коли Галя з двору побачила непроханого гостя, щось гостре вкололо її в серце. Жінка вирішила, що прийшла пора розказати дочці бабину легенду. Коли Галя закінчила розповідь, то побачила глузливу посмішку юнки.

- Тепер мені зрозуміло, де взявся твій синок.

Не знали вони, що цю розмову чує Хлопець. Вперше за місяць йому захотілося знову покинути рідний дім.

Вночі Галі приснився сірий птах у людській подобі. Він каменем упав з неба на неї і вдарив дзьобом під серце. Коли вона прокинулася у холодному поту, відчула біль у серці.

Хлопець навідав Марію Яківну. Він попросив дозволу прочитати зошити діда Івана. На що старенька відповіла, що заповідає їх йому, а він, в свою чергу, хай передасть це писання своїм дітям, щоб праця її чоловіка не пропала. Вона дістала з шафи згорток у провощеному папері і подала Хлопцеві.

Дженджурик і далі навідувався на гору. Оксана вперто ігнорувала його залицяння, не прийняла навіть червону троянду, яку той хотів їй подарувати. Вона закривала перед його носом хвіртку, а на устах дівчини сяяла гордовита посмішка.

Поки Хлопець запоем читав дідові зошити, Марія Яківна запросила Неонілу до себе і запропонувала після одруження жити в неї. "Буде мені любо насамкінець утішитися вашим молодим щастям", - сказала бабуса.

Вночі до будинку на горі прилітав сірий птах. Він перетворився на дженджурика у сірому костюмі, походив попід вікнами, але не дочекавшись гордої красуні, що спала в

кімнаті, змахнув рукаим – крилами і розтанув у повітрі.

26 серпня 1963 року Хлопець одружився з Неонілою Ващук. Вони переселилися до дому Марії Яківни і тихо зажили. Одного разу Хлопець вийшов на веранду, і рука його потягнулася до олівця...